

naoorlogse Nederlandse samenleving. Hoe hij zich dat voorstelt, blijkt in 'Theocratische grondlijnen' bijvoorbeeld uit de these dat binnen de theocratie 'overheidsfuncties en de belangrijkste ambten en ook de vertegenwoordigende lichamen alleen openstaan voor die van de ware religie zijn'.¹² Deze uiterst radicale these duidt hij in zijn boek *Visie en Vaart* (1947) aan als het 'summum' van theocratie.¹³ In dit boek *Visie en Vaart* beschrijft Van Ruler ook enkele andere – uiterst omstreden – concretisering van de theocratie, namelijk pleidooien voor een nationale radio, handhaving van de koloniale status van Nederlands-Indië en invoering van de doodstraf.¹⁴

De Protestantse Unie

In de aanloop naar de parlementsverkiezingen van 17 mei 1946 raakt Van Ruler – ondanks dat hij in *Religie en Politiek* laat blijken bezwaren te hebben tegen (christelijke) politieke partijvorming!¹⁵ – betrokken bij een nieuwe politieke partij: de Protestantse Unie.¹⁶ Deze vindt haar wortels in twee reeds bestaande stromingen. De ene is de in 1921 opgerichte maar sinds 1937 niet meer in de Tweede Kamer vertegenwoordigde Hervormd-Gereformeerde Staatspartij, die streefde naar een gereformeerde theocratie. De andere wortel bestaat uit ontevreden leden van de Christelijk-Historische Unie, die zich niet kunnen vinden in het streven (begin 1946) van het bestuur van de CHU om toenadering te zoeken tot de antirevolutionairen.

Een van deze ontevreden is het CHU-kamerlid J.M. Krijger.¹⁷ Hij neemt het initiatief om vertegenwoordigers uit beide stromingen met elkaar in gesprek te brengen. De eerste besprekingen vinden plaats op 14 maart 1946. Twee weken later, op 1 april, wordt besloten onder de naam 'Protestantse Unie' deel te nemen aan de verkiezingen. Volgens Paul Aalders staan Krijger, Van Ruler en de Haagse predikant H.E. Gravemeyer (oud-voorzitter van de HGS) aan de basis van dit besluit.¹⁸ Een broer van laatstgenoemde, ds. K.H.E. Gravemeyer, die enkele keren deelneemt aan de besprekingen, maar vanwege zijn kerkelijke werkzaamheden – tijdens de oorlogsjaren was hij secretaris van de Algemene Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk; van 1946-1952 zou hij optreden als 'algemeen gedelegeerde' – afziet van een actieve rol binnen de partij, zou de naam 'Protestantse Unie' hebben bedacht.¹⁹

Van Ruler ontwikkelt zich in korte tijd tot de geestelijk leider van de nieuwe partij. Hij heeft veel invloed op de beginselverklaring waarmee de Protestantse Unie de verkiezingen ingaat. De eerste drie artikelen, die de geest van Van Rulers ideeën over de theocratie ademen, luiden:

1. Het Woord Gods is het richtsnoer voor de Overheid.

¹² A.A. van Ruler, *Religie en Politiek*, p. 299.

¹³ A.A. van Ruler, *Visie en Vaart*, (Amsterdam 1947), p. 168.

¹⁴ A.A. van Ruler, *Visie en Vaart*, pp. 20-24, 128-199 en 200-396. Zie voor de receptiegeschiedenis van de opstellen over deze thematiek: Dirk van Keulen, 'Inleiding', in: A.A. van Ruler, *Verzameld Werk, Deel 6A. De theocratie*, §2 (te verschijnen najaar 2016).

¹⁵ A.A. van Ruler, *Religie en Politiek*, p. 265v.; id., *Visie en Vaart*, p. 35. Vgl. J.P. de Vries, 'Van Ruler in gevecht met een boa constrictor. Het theocratisch ideaal en christelijke partijvorming', in: C. van den Berg, e.a. (red.), *Pastorale. Pastoraat van Geest en Woord. Opstellen aangeboden aan dr. A.N. Hendriks, gereformeerd predikant te Amersfoort*, (Kampen 1997), p. 303-311. Later in zijn loopbaan nuanceert Van Ruler zijn mening ten aanzien van politieke partijvorming. Zie vooral zijn 'Bestaansrecht van christelijke politieke partijen', in: A.A. van Ruler, *Theologisch Werk, Deel 4*, (Nijkerk 1972), p. 143-163 (en op te nemen in id., *Verzameld Werk, Deel 6B*).

¹⁶ Zie over de ontstaansgeschiedenis van de Protestantse Unie: H. van Spanning, *In dienst van de theocratie. Korte geschiedenis van de Protestantse Unie en de Centrumgespreksgroep in de CHU*, (Zoetermeer 1994).